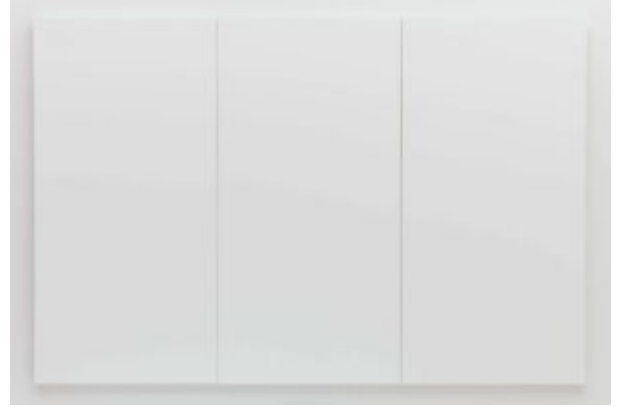

DE CE AVANGARDA ESTE SEMNUL SFÂRȘITULUI CIVILIZAȚIEI OCCIDENTALE CLASICE

Autor: Tudor-Alexandru Jinga | 25 aprilie 2024

Avangarda este precum o scânteie aruncată într-o cameră cu gaz. Desigur, este vorba de avangarda artistică și culturală, care nu face decât să exprime acele crize și direcții pe care le propune o anumită paradigmă existențială nouă. De ce atât haos și gălăgie, totuși? Și de ce există deja ceva atât de paradoxal ca o „tradiție” a avangardei, o „tradiție” a revoluției? Pentru că, trebuie să recunoaștem, atunci când vorbim despre avangardă, cei mai mulți dintre noi avem sentimente confuze: o combinație de curiozitate, prudență și dispreț. Este, desigur, de înțeles. Avangarda ne trimite cu gândul la gesturi și expresii extreme, unele urâte, altele de-a dreptul nesimțite; în orice caz, sfidătoare și scandaloase. Avangarda, de cele mai multe ori, își propune din capul locului să ne supere, adesea să ia în râs și să batjocorească cele mai sfinte valori. Totuși, a dat și da „roade”. Are, cu alte cuvinte, succes. Ne place să fim batjocoriți? Ajung artiștii, literații și muzicienii să ne convingă să ne călcăm valorile în picioare? Sau suntem pur și simplu duși de nas de trenduri și mode? Întreb, fiindcă, așa cum spuneam, ne uităm în ultimii 200 de ani și aproape doar asta vedem. Avem deja – culmea! – muzee ale avangardei, o întregă „tradiție venerabilă” a unei abordări care nu se potrivește deloc cu ceea ce căutau oamenii până nu demult în artă. Este venerarea avangardei un soi de sado-masochism cultural sau realmente ne dorim o altă lume, o altă identitate?

Avangarda apare în contextul revoluției – să îi spunem „totale” – începute în secolul XVIII. În momentul când oamenii au decis că nimic din ceea ce făceau până atunci nu a fost bine și că trebuie să facă totul altfel. Contextul e binecunoscut și, desigur, extrem de vast. Avangarda nu este, deci, decât o mică parte – și anume cea artistică – din marea revoluție de reînnoire a lumii. Cred, în orice caz, că așa trebuie înțeleasă, nu ca un fenomen de sine stătător. În general, niciun curent artistic sau cultural nu apare de nicăieri, izolat, ci trebuie luat și citit în contextul istoric și filosofic în care apare. Care este, deci, mesajul avangardei? Să ne uităm la câteva exemple celebre: pisoarul lui Duchamp, pătratul alb pe fond alb sau cel negru, ale lui Malevich, pictura abstractă a lui

Kandinsky, muzica atonală a lui Schoenberg, ca să nu mai vorbim de dadaism și alte experimente artistice sau literare. Pare că toate au în comun deconstrucția a tot ce înseamnă echilibru, simetrie, armonie, formă, structură, frumos, sens și, totodată, explorarea opusului: haosul, dezordinea, urâtul, dezechilibrul, non-sensul etc. În esență, avangarda nu contestă doar niște valori culturale – ordinea, sensul, echilibrul, armonia și celelalte atribute menționate mai sus sunt intuiții și tendințe absolut elementare și naturale. Avangarda contestă felul în care suntem făcuți să percepem și să structurăm realitatea pentru a supraviețui. Iar acest lucru este extrem de bizar, total contraintuitiv și nenatural, tocmai pentru că nu are o legătură directă cu lupta inter-culturală; pare ceva chiar mai mult de atât, pare o negare a ființei umane în sine, expresia disprețului deplin față de om și lume. Din perspectivă filosofică, implicațiile avangardei nu sunt decât nihilism pur: nimic nu mai rămâne; e deconstrucție absolută.

Să facem acum un exercițiu de imaginație: să ne amintim de marile opere ale celor trei mari culturi care au stat la baza civilizației occidentale; să ne imaginăm sculpturile și acropolele greco-romane, apoi catedralele și cetățile medievale, picturile și mozaicurile creștine, operele de artă renascentiste și cele ale perioadelor clasice și neo-clasice. Acum să le comparăm cu patul murdar și dezordonat al lui Tracey Emin, cu pânzele goale ale lui Rauschenberg, cu craniul și animalele împăiate ale lui Damein Hirst, ori cu compoziția lui Cage, 4'33". Senzațiile și sentimentele pe care le ai când ești expus la cele din urmă sunt exclusiv negative: dezgust și/sau confuzie. E ca și când am înghiți ceva amar, ca și când am mirosi ceva urât sau ca și când am fi dezorientați. Sunt reacții naturale, pe care le are orice om obișnuit atunci când este expus la astfel de lucruri. Din contră, atunci când privim orice formă de artă ante-postmodernă – nu neapărat cea occidentală – avem mai degrabă senzații și sentimente pozitive, chiar dacă nu înțelegem foarte bine ce este acolo. Fiindcă, în general, arta modernă și tradițională exprimă tendințele naturale ale omului, care tind spre armonie, simetrie, echilibru, ordine, frumos și așa mai departe.

Nu putem să nu ne întrebăm ce este cu această „artă”, dacă o putem numi așa. De ce e nevoie să valorificăm (în mari instituții, precum marile muzee, în care se investesc milioane) haosul, urâtul, mizeria, grotescul, nimicul? Personal, nu văd decât o cultură a morții și a negării sinelui, o cultură a sinuciderii și a neantului. Fenomenul merită analizat și din perspectiva psihologiei clinice. Sunt mai multe diagnostice care pot fi puse pentru dorința de anihilare a sinelui. Sunt unii oameni care, din diferite motive, de cele mai multe ori din cauza anumitor traume, se urăsc de moarte pe ei înșiși, iar asta duce la faptul că vor să se autodistrugă, să își facă rău, fizic și psihic. Un astfel de diagnostic este tulburarea de personalitate *borderline*, pe care o regăsim în DSM-5 (*Manual de Diagnostic și Clasificare Statistică a Tulburărilor Mintale*), caracterizată prin simptome precum: tulburări de identitate – instabilitatea imaginii de sine sau a sentimentului de sine –, impulsivitate, manifestată prin situații potențial auto-distructive, comportament suicidar recurent, instabilitate afectivă, comportament auto-mutilant,

sentiment cronic de vid interior, ideație paranoidă sau simptome disociative severe. Dacă admitem că arta postmodernă este una dintre expresiile cele mai vizibile ale stării în care se află cultura și civilizația occidentală, tulburarea de tip *borderline* pare să o descrie destul de bine. Negarea aproape totală a identității creștine și greco-romane, care duce până la mutilarea celor mai elementare intuiții și tendințe de conservare omenești, nu pare să fie deloc ceva de bun augur.

Problema nu este că astfel de „opere” există, ci faptul că sunt recunoscute și promovate ca standard de către *establishment*, ceea ce înseamnă că sunt *representative*. Nu că ele există, ci faptul că oamenii se regăsesc în ele este cât se poate de dramatic. Sunt venerate în marile muzee, așa cum erau odinioară venerate statuile zeilor greco-romani sau icoanele creștine. Ce se poate spune despre o civilizație care „se închină” haosului, mizeriei și nimicului? În cel mai bun caz se poate spune că este într-o criză majoră. Însă mai realist ar fi să spunem că este pe moarte. Toate semnele unui declin fatal sunt acolo, iar avangarda nu este decât unul din cele mai expresive și, aș spune, inofensive simptome.

Observațiile pe care le fac nu sunt de natură conservatoare în sens ideologic. Nu privesc avangarda sau postmodernitatea prin lentilele vreunei ideologii. O fac dintr-o perspectivă mai degrabă pragmatică și naturalistă. O civilizație, pentru a supraviețui, are nevoie de narațiuni puternice, de valori puternice și vii. Cultura postmodernă pretinde că are așa ceva, anume povestea individului-zeu și a relativismului valoric, poveste pe care Yuval Noah Harari o numește „homo deus”.

În mod cert, varianta civilizației occidentale inițiale mai există doar în măsura în care un porțelan spart mai există prin cioburile sale – parțial și inertial. Valorile și narațiunea actuală sunt cele postmoderne. Întrebarea este dacă postmodernitatea, în inconsistența narațiunii ei, are capacitatea de a conserva (nu în sens ideologic, ci cât se poate de pragmatic și naturalist) civilizația occidentală. Are cultura postmodernă instinctul primar al autoconservării? Răspunsul tragic este că nu, fiindcă valoarea primară a postmodernității este tocmai relativismul valoric, ceea ce este contradictoriu. Însă, faptul că „nimic nu se naște din nimic”, așa cum spune Lucrețiu, este destul de clar. În momentul în care orice metanarațiune este negată, o civilizație își pierde identitatea, se dezintegrează natural, cu atât mai mult cu cât alte culturi și civilizații, care au așa ceva, concurează pentru dominație (e suficient să ne gândim la China sau islam). Avangarda nu este decât expresia acestui sfârșit de civilizație.

Imagine: Robert Rauschenberg - „White Painting”, 1951; Sursa: San Francisco Museum of Modern Art